

WATERREKREATIE EN NATUUR IN HET GROTE WIELENGEBIED

Freek Nijland

Op de overgang van open klei-op-veen- en veengebieden naar coulissenlandschap op zandgrond, ligt ten noordoosten van Leeuwarden het Grote Wielengebied. Het is een kleinschalig merengebied, omgeven door extensief agrarisch gebruikte graslanden, houtsingels en twee eendekooien. Een natuurgebied met een rijk vogelleven en een gevarieerde plantengroei.

De meertjes worden vooral bezocht door recreanten uit Leeuwarden en de "Trynwâlden" (Giekerk, Oenkerk en omgeving). Gealarmeerd door het toenemend aantal jachten en zeilplanken heeft de Wielenwerkgroep in 1982 een onderzoek verricht naar de aantallen vaartuigen langs de oevers en op het water, en in 1983/84 naar de biologische kwaliteit van de oeverbegroeiingen. Dit laatste onderzoek sluit aan bij een soortgelijk onderzoek van de Friese Vereniging voor Veldbiologie in 1976/77.

Rond de Wielen treft men vooral de plantengroei van vochtige graslanden aan met soorten als dotterbloem, echte koekoeksbloem, grote ratelaar en waterkruiskruid, maar ook moerasplanten als wateraardbei, waterdriblad en grote boterbloem.

Het gebied heeft een gevarieerde broedvogelbevolking van moeras- en watervogels. Zeven soorten eenden broeden er. Het is van nationale betekenis als broedgebied voor weidevogels met kempfaan, watersnip en gele kwikstaart. Plm 10% van de Friese kempfanen (plm 45 paar) broedt er.

Buiten de broedtijd bezoeken vele soorten trekvogels het gebied. De onder water staande graslanden in najaar en winter trekken tienduizenden vogels aan. Hier liggen de slaap- en rustgebieden voor ganzen, meeuwen, eenden en steltlopers. De zogenaamde 1%-norm voor internationale betekenis als waterrijk vogelgebied wordt door de kolgans, brandgans, smient en grutto veel malen overschreden.

Oeverzônes

De meeste oeverzônes vormen de overgang tussen grasland en water. De oevers onder vinden naast recreatief en agrarisch gebruik ook de invloed van weer en wind. De heersende windrichting (ZW-NW) veroorzaakt door de golfslag aan de oostoever dikwijls natuurlijke afslag. Hier en daar ontbreekt in het water staande plantengroei. Op veel plaatsen kan er zich slechts een smalle rietkraag handhaven. Vooral in de winterperiode worden door de golfslag meegenomen plantenresten achter de rietkraag op de oever geworpen. Deze toevoer van voedselrijk materiaal veroorzaakt de ontwikkeling van ruigtekruiden. Op die plaatsen komt het soms tot een massaal optreden van grote brandnetel, harig wilgeroosje en haagwinde.

De westoever bevindt zich aan rustiger water, de luwtezijde. De oever- en watervegetatie kan zich daar goed en evenwichtig ontwikkelen. Bovendien draagt de onderstroom van de golfbeweging ertoe bij dat bodemmateriaal naar de westoever wordt gebracht en daar wordt afgezet. Dit aangevoerde slib vormt een uitstekende voedingsbodem voor drijvende waterplanten en doet een brede riet- en lisdoddekraag ontstaan. Op de breedste plaatsen kan zich door isolatie en verzuring varenrijk veenmosrietland ontwikkelen. Ontbreekt de isolatie dan krijgen tenslotte aan de landzijde ruigtekruiden en wilg de overhand.

De noord- en zuidoevers bezetten een tussenpositie. Afslag, smalle en brede rietkragen komen afwisselend voor, al naar gelang de omstandigheden.

Voor het onderzoek zijn de oevers ingedeeld in drie hoofdtypen, elk onderverdeeld in twee categorieën:

- I.1 kale afslagoever
- I.2 afslagoever met moeraskruiden, smaller dan 0,5 m
- II.1 rietkraag, smaller dan 2 m
- II.2 rietkraag, breder dan 2 m
- III.1 riet-/lisdoddekraag, smaller dan 2 m
- III.2 riet-/lisdoddekraag, breder dan 2 m

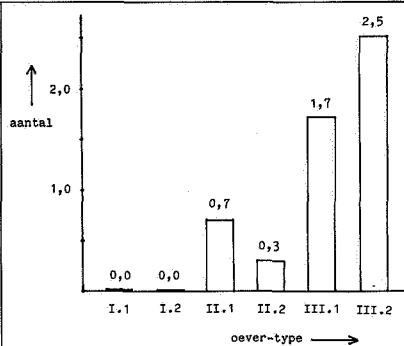

Fig 1 Gezamenlijk aantal broedpaar per 100 m oeverlengte van 5 soorten vogels (fuut, meerkoet, rietzanger, kleine karekiet en rietgors). NB. oevertype II.2 heeft een nogal versnipperde ligging

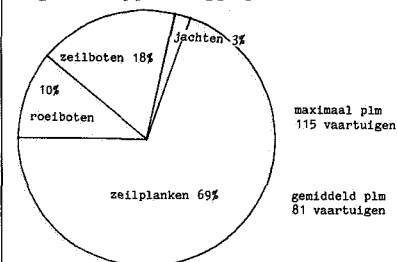

Fig 2 Gemiddelde verdeling van vaartuigen op open water tijdens matig tot mooi weer in 1982

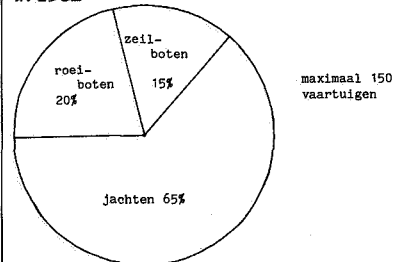
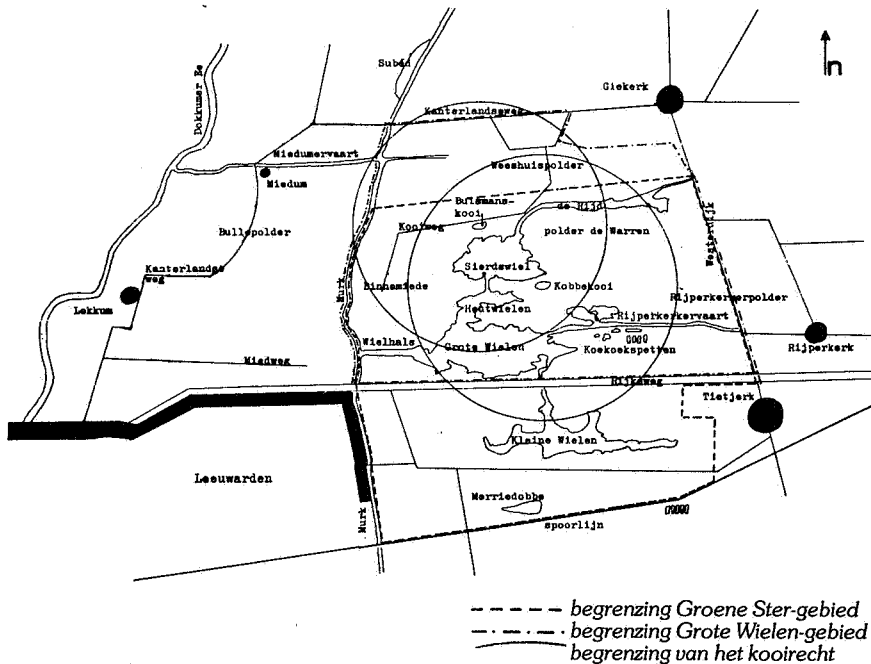

Fig 3 Gemiddelde verdeling van de vaartuigen langs de oevers in 1982

Resultaten van het onderzoek

Uit het onderzoek blijkt overwegend een afname van de breedte en van de soortenrijkdom van de begroeiing. Zeer opvallend is ook de toename van kale afslagoevers van 1400 m naar 2080 m, een toename van 48 %. Hiermee is ook de broedgelegenheid voor vogels verminderd. In de oeverbegroeiingen broeden vooral soorten als fuut, meerkoet, rietzanger, kleine karekiet en rietgors. Langs de afslagoevers broeden in het geheel geen vogels meer. In het rapport is de biologische kwaliteit van de oevers via een bepaalde puntentelling uitgedrukt in de klassen 1 t/m 5, van toenemende kwaliteit. In 1977 is verdeling van de biologische kwaliteit nog redelijk evenwichtig, waarbij de invloed van de natuurlijke factoren duidelijk herkenbaar is. Zeer opvallend is de goede kwaliteit van de westoevers (luwtezijde) en de minder goede kwaliteit van de oostoevers (veel golfslag). Langs de Rijd, met vrij rustig water, liggen de biologisch meest waardevolle oevers. Opvallend is de vrij geringe tot slechte kwaliteit langs smalle vaarten, waar bij bepaalde windrichting veel stuwing en golfslag optreedt langs de oevers.

In 1984 is het beeld vrij sterk veranderd. De invloed van recreatie en andere menselijke activiteiten zijn herkenbaar aanwezig en hebben geleid tot een sterke afname en nivellering van de biologische kwaliteit van de oevers.

In het hoogseizoen liggen een kleine 100 jachten langs de oevers. Bij zeker 60 % hiervan gaat het om vrij permanente ligplaatsen. Dit is in strijd met gemeentelijke en provinciale verordeningen. Het Grote Wielen-gebied heeft de grootste dichtheid aan zeilplanken van geheel Friesland, met op topdagen plm 70 varende zeilplanken per km². Het onderzoek toont een duidelijk verband tussen het recreatief gebruik en de afname van de kwaliteit van de oeverbegroeiing. De oevers met grote recreatiedruk zijn alle in kwaliteit achteruit gegaan. Verschillende van deze oevers bestaan nu geheel of gedeeltelijk uit afslagoevers met hier en daar nog wat spaarzame begroeiing. De oevers met weinig of geen recreatiedruk vertonen een vrij stabiele kwaliteit of zelfs enige verbetering.

Houten paalen dienen als oeverbescherming langs de Sierdswiel

Aanbevelingen

Hoewel in het Grote Wielen-gebied toch nog mooie en waardevolle oevers te vinden zijn, is de achteruitgang toch zo alarmerend dat de Wielenwerkgroep aan de bel heeft getrokken.

Maatregelen zijn nodig. Wanneer de oeverbegroeiingen verdwijnen, ontstaat een kaal landschap en wordt het gebied ook voor de waterrecreatie veel minder aantrekkelijk. Deze maatregelen kunnen variëren van aanlegverboden voor sommige oevers, vrije aanleg op andere oevers, oeverbeschermingsmaatregelen tot voorlichting en het instellen van een gemeentelijke adviesgroep met inspraak van natuurbeschermings- en watersportorganisaties.

Buiten het seizoen worden steeds vaker zeilplanken gesignaleerd tot in de winter toe. Juist in deze periode functioneren de Wielen als rustgebied voor watervogels, vooral smienten. De verstoring is dan groot. Eén enkele surfer kan duizenden vogels verjagen. Daarom is een vaarverbod voorgesteld voor zeilplanken tussen 1 oktober en 1 mei op een gedeelte van de Wielen (Houtwielen, Sierdswiel en Rijd).

In andere waterrijke gebieden zullen soortgelijke problemen een rol spelen. De overheid streeft naar uitbreiding van recreatieve voorzieningen (denk aan de TROP), maar de maatregelen voor natuurbehoud in die gebieden houden hiermee geen gelijke tred. De particuliere natuurbescherming kan de overheid wijzen op haar verantwoordelijkheid hierbij. Hiervoor zal het nodige onderzoek gedaan moeten worden. Harde cijfers dwingen de overheden tot een antwoord, en dat is in elk geval een goed begin.

De Wielenwerkgroep bestaat uit natuurliefhebbers uit de omgeving van het Grote Wielen-gebied. Ze doet onderzoek, leidt excursies, verzorgt dialezingen, onderneemt actie en alles wat kan bijdragen om de natuur in het gebied te beschermen en onder de aandacht te brengen. Sekr. Canterlandseweg 18, 9061 CC Giekerk 05103-2736

Het rapport "Natuur en Recreatie in het Grote Wielen-gebied" is te bestellen door overmaking van f 9,— per ex, en elk volgend ex f 8,—, op giro 4156998 van de Wielenwerkgroep te Giekerk.

Afslag noordoever Grote Wielen

Jachten langs de Wielhals

